Dosya No: 30

ÜLKE RAPORU – FAS

Kamran ELESGERLİ – UGSAM Araştırmacısı – Aralık 2018

1.GENEL BİLGİLER

1.1.Coğrafi Konum

Afrika'nın kuzey batısında yer alan Fas; doğusunda Cezayir, güneyinde ise Moritanya ile komşudur. Sahil sınırı ülkenin batısında Atlas OkyanusundanbaşlayıpCebelitarık boğazını da içine alarak kuzeyde Akdeniz'de sonlanmaktadır. Kuzey Afrika'nın başlıca ve gelişmişlik açısından farklılık arz eden ülkeleri içerisinde yer alan Fas, Batı Saharadahil 710.850 km2 yüzölçümüne sahiptir. Fas topraklarının kuzeyinde, Akdeniz kıyısında İspanya'ya ait olan iki küçük şehir **Ceuta**ve**Melilla** yer almaktadır.

Fas, Rif bölgesinde yer alan dağlar ve Atlas dağları göz önünde bulundurulduğundaMagreb bölgesinin en yüksek dağlarına sahip ülke olarak bilinmektedir.

Ülke Adı: **Fas Krallığı**

Yönetim Biçimi**: Anayasal Monarşi**[1]

Devlet Başkanı: **Kral MOHAMMED VI**

Başbakan:**AbdelilahBENKIRANE**

Bağımsızlık Tarihi**: 2 Mart 1956.**

Başkent**: Rabat**

Başlıca **Şehirler: Casablanca, Fes, Marakeş**

Din**: % 99 Müslüman, % 1 diğer**

Dil**: Arapça (resmi dil), Fransızca**

Para Birimi**: Fas Dirhemi (MAD)**

1.2 Siyasi ve İdari Yapı

Avrupa'nın müstemleke ülkelerinden sayılan Fas, 1956 yılında gerçekleştirdiği mücadele sonucu Fransa'nın hâkimiyetinden çıkarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Yönetim şekli olarak anayasal monarşiye sahip olan Fas Krallığı 1996 yılında kabul edilen 4.

[1]Meşrutiyet, meşruti monarşi, anayasal monarşi, anayasal ya da parlamenter monarşi, hükümdarın yetkilerinin anayasa ve halkoyu ile seçilen meclis tarafından kısıtlandığı yönetim biçimi. Meşrutiyet, bir hükümdarın başkanlığı altında parlamento yönetimine dayanan yönetim biçimidir.

anayasasına göre devlet dini İslam, resmi dili Arapça olan demokratik monarşik bir devlettir. Ülke idari bakımdan 16 eyalet ile 2 valiliğe bölünmüştür. 1970 senesinde halkoyuyla kabul edilen anayasaya esasen, yasama kurumu sadece millet meclisinden meydana gelen parlamentodur. Seçimle gelen meclisin yetkileri sınırlıdır.

Fas Parlamentosu, milletvekillerinden oluşan *Temsilciler Meclisi (TM*) ve sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinden oluşan *Danışmanlar Meclisi (DM*) olmak üzere iki kanatlı bir yapıya sahiptir. 395 üyeye sahip olan TM, beş yıllığına tüm seçmenlerin katılımıyla tek dereceli seçimle belirlenmektedir. İlk başta beş yıllık yasama döneminin başında üç yıllığına seçilen**TM** başkanının, daha sonra ise üçüncü-son yılın nisan ayında yasama dönemi sonuna kadar tekrar seçilme imkânı vardır.

Parlamento'nun bir diğer kanadı olan ve 270 üyesi olan**DM** üyelerinin 3/5'i her bölgede, yerel yönetimlerin temsilcilerinden oluşan seçim kurulunca (yerel danışmanlar), kalan 2/5'lik kısmı ise her bölgede, meslek odalarınca seçilen temsilciler ile ulusal boyutta ücretlilerin temsilcilerinin oluşturduğu seçim kurulunca seçilmektedir. 9 yıllığına seçilmekte olan*Danışmanlar Meclisi* üyelerinin, her üç yılda bir 1/3'i yenilenmektedir. *Meclis Başkanı*ise her üç yıllık dönemin başında ekim ayında yeniden seçilmektedir.

Yürütme kurulun başında görev alan Kral (melik) istemediği kanunları veto hakkına sahiptir. Dini ve ahlaki bir lider konumunda olmasıyla birlikte bir numaralı kanun koyucu olan Kral; Başbakanı, hükümetüyelerini, ordu komutanlarını ve üst düzey yetkilileri kendisi atamaktadır.

1.2.1. Siyasi Partiler

Ülkenin siyasi partileri içerisinde öncülük edenler şunlardır: İstiklal Partisi: En büyük geleneksel parti konumunda olan İstiklal Partisi 1943'te kurulmuşmerkez sol bir partidir. Bir zamanlar tahtın sağlam bir destekçisi olan parti, şimdilerde bir reformist programı izliyor ve kralı sadece özel önlemlere destekliyor. Adalet ve Kalkınma Partisi: Demokrasiye bağlı ılımlı bir İslamcı politika izleyen bu parti 1978'de kurulmuştur. Kasım 2011 seçimlerinden sonra ülkenin iktidar partisi ve en büyük partisi konumunda yer almaktadır. Partinin lideri

AbdelilahBenkiran, Fas'ın şuan ki başbakanıdır. Sosyalist Halkçı Güçler Birliği: Ulusal Birlik Partisi'nin parçalanmasından sonra kurulan partisol bir anlayışa sahiptir.Genel sekreteri DrissLachgarolan parti girdiği en son genel seçimlerde (**7 Ekim 2016**) parlamentoda 48 üye kazanarak birinci parti olmuştur. Sosyalizm ve Gelişim Partisi: İlerleme ve Sosyalizm Partisi (PPS)Komünist Parti ve Kurtuluş ve Sosyalizm Parti'lerinin halefi sayılan Ali Yata tarafından 1974 yılında kurulan partiye ülke halkı tarafından büyük bir saygı vardır. Lideri NabilBenabdallah'tır. Demokratik Milli Parti: Liberal Batıcı anlayışa sahip ve kral yanlısı, sağcı bir partidir.

1.3. Siyasi Problemleri

Fas devleti diğer İslam ülkeleri gibi çoğu zaman Batılı ülkelerin her zaman ilgi dairesinde olmuştur. Bu bağlamda uzun bir süre Fransa'nın müstemlekesi durumda kalan Fas, tarihte olduğu gibi günümüzde de batıl zihniyetin hâkim olduğu dış ülkelerle bir sıra sorunlar yaşamaktadır. Bunun dışında kapitalist zihnin oyuncakları olan bu devletler aynı zamanda ülke içinde propaganda yaparak sorunlar çıkaracak gerekli zemin hazırlamaya çalışmaktadırlar. Bu bağlamda ülkenin yaşadığı bu sorunları 2 gruba- iç ve dış- ayırmak yerinde olur.

İç problemleri: Fas'ın en önemli iç problemi sayılan ve aynı zamanda sömürgeci güçlerin bir mirası olarak bilinen**Batı Sahra,**tarih boyunca İspanyolların ve Fransızların işgali altında olmuştur. Batı Sahra'yıişgal altından çıkarmak ve bağımsızlığa kavuşturmak içinbu dönem zarfındayerli halk tarafından **Polisaryo Cephesi**adı altında kurulan kuruluş, Fas'ın ve Moritanya'nın bağımsız olmasından sonra yön değiştirerek Batı Sahra'da bağımsız bir devlet kurmak amacıyla bu iki ülkeye karşı gerilla savaşı başlatmıştır. Bugün Fransa ve İspanya başta olmak üzere bazı Batılı ülkeler tarafından desteklenen **Polisaryo Cephesi**, Batı Sahra'nın bazı bölgelerini hâkimiyetine almıştır. 1993 yılında cephe gerillalarından ve komutanlarından bazılarının hükümet tarafına geçmesi üzerine ele geçirmiş olduğu toprakların önemli bir kısmını kaybetmesine rağmen bu sorun hala güncelliğini korumaktadır.

Fas'ın bir diğer iç problemi olarak bilinen**Berberi meselesi**Fransız sömürgecilerin bir mirasıdır. Fransız sömürgeciler Fas'ı işgal ettikten sonra bu ülkenin halkını Araplar ve Berberiler diye ikiye ayırdılar ve bunları birbirine düşman etmek için çeşitli yollara başvurdular. Fransızlar Berberilerin tarih boyunca Araplar tarafından mağdur edildikleri, kendi gerçek kimliklerinden uzaklaştırıldıkları iddiasını ortaya atarak onları yeniden İslâm öncesi hayatlarına döndürme çabası içine girdiler. Bu amaçla Berberilerin yaşadıkları bölgeleri diğer bölgelerden ayırarak buralara kısmi özerklik verdiler. Buna ek olarak kendi yetiştirdikleri adamları vasıtasıyla bir Berberi kavmiyetçiliği akımı ortaya çıkardılar. Bugünkü Berberi meselesi de Fransız işgalcilerin gözetiminde ortaya çıkan Berberi kavmiyetçiliği akımının sebep olduğu bir meseledir. Aslında Berberi halkın büyük çoğunluğu İslâmi kimliğine sahip çıkmakta ve Berberi kavmiyetçiliği akımını desteklememektedir. Ancak okumuş ve özellikle Fransız kültürü almış kesimden olan bazı Berberiler hâlâ bu akımı ayakta tutma çabası içindedirler.

Dış problemleri: Fas'ın en önemli dış problemi Sebte ve Melilla meselesidir. Fas'ın kuzeyinde, Akdeniz kıyısında bulunan ve halkının büyük çoğunluğu Müslüman olan bu iki güzel şehir bugün hâlâ İspanya işgali altındadır. İspanya yönetimi bu iki şehri zorla ve şiddet kullanarak hâkimiyeti altında tutmaktadır. Çok turist çekmesi ve turizm gelirleri yönüyle ülke ekonomisine önemli katkıda bulunması dolayısıyla bu iki şehri işgal altında tutmakta ısrar eden İspanya, Sebte ve Melilla Müslümanlarına vatandaşlık hakkı da vermiyor. Dolayısıyla bu iki şehirde yaşayan Müslümanlar oy kullanma hakkına da sahip de değildir. İspanya yönetimi bu şehirlerdeki Müslümanları azınlık durumuna düşürebilmek için buralara sürekli İspanyolları yerleştirmeye çalışıyor. Melilla'da İspanyollar için ayrı bir site inşa edildi ve Müslümanların bu siteye yerleşmeleri yasaklandı. Fas yönetimi İspanya'nın bu şehirlerdeki işgaline son vererek buraları kendine bırakmasını istiyor. Ancak bazı siyasi hesaplar dolayısıyla bu konuda pek etkili bir politika da izlemiyor. ABD yönetimi,Sebte ve Melilla meselesinde İspanya'nın politikasını desteklediğini ve bu şehirlerin İspanya'nın elinden alınmasına çalışılması halinde bu ülkenin yanında yer alacağını açıkladı.

A: Zübeyde Hanım Mahallesi, Setli Sk.
06060 Altındağ/Ankara
T: +90 312 341 22 20
F: +90 312 341 22 20
M: ugsambilgi@gmail.com
W: www.ugsam.com

2.EKONOMİK YAPI

Ülke ekonomisinin ayakta tutulmasında öne çıkan başlıca sektörler olarak tarım, imalat, balıkçılık ve turizm sektörlerinden elde olunan gelirler bütçede önemli paya sahiptir. Dünyanın en büyük fosfat yataklarına sahip olan Fas, dış ülkelere gönderdiği işgücüdolayısıyla elde ettiği dövizlerle de ülke ekonomisinin hem döviz ihtiyacını azalıyor hem dekendi bütçesine katkı sağlamaktadır.

Tablo 1. Genel Ekonomik Durum

GSYİH (NOMİNAL)	101 MİLYAR $ (2016)
KİŞİ BAŞINA GSYİH	3.196 $ (2016)
BÜYÜME HIZI	%3.9 (2017)
ENFLASYON ORANI	% 1.8 (OCAK)
İŞSİZLİK ORANI	%10.2 (2017)

Kaynakça: *Uludağ İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, AR-GE Şubesi, 'Fas Raporu', 2018*

1980'li yıllardan itibaren IMF ve Dünya Bankası ile işbirliği içinde başarılı bir ekonomikreform sürecine girmiş, bu çerçevede dış ticaret rejiminin liberalleştirilmesi, yeni yatırım kanunu, özelleştirme programı ve bankacılık sisteminde iyileştirilme yolunda önemli adımlar atan Fas hükümeti,ekonomisinin son 10 yılda tarım ve fosfat sektörlerine olan bağımlılığını azaltarak imalat ve hizmet sektörlerinin GSYİH'daki paylarını artırmıştır. Bunun dışında hükümetin başlıca sorun olarak gördüğü işsizlik oranını düşürmek ve ekonomik durgunluğa bağlı olarak artanfakirliği azaltma istikametinde bir sıra olumlu adımlar atmıştır.

2014 yılından itibaren reel büyüme oranlarında pozitif izlenim sağlanan ülke ekonomisinde2017 ve 2018 yıllarında ardıcıl olarakGSYİH'nın yıllık ortalama % 3,6 ve % 3,3 büyüme sağlanmıştır.

2.2. Başlıca Sektörler

Fas, orta gelir düzeyinde bir ülke olarak kabul edilmektedir. GSYİH'nin yaklaşık 2/3'ü*hizmetler sektörüne* dayanmaktadır. *İmalat sektörü*GSYİH'nin yaklaşık % 13'ünü,*tarım*

A: Zübeyde Hanım Mahallesi, Setli Sk. 06060 Altındağ/Ankara
T: +90 312 341 22 20
F: +90 312 341 22 20
M: ugsambilgi@gmail.com
W: www.ugsam.com

sektörü ise GSYİH'nin yaklaşık % 12'sinioluşturmaktadır. *Madencilik sektörü* ise GSYH'nin yaklaşık % 4'ünü oluşturmaktadır.

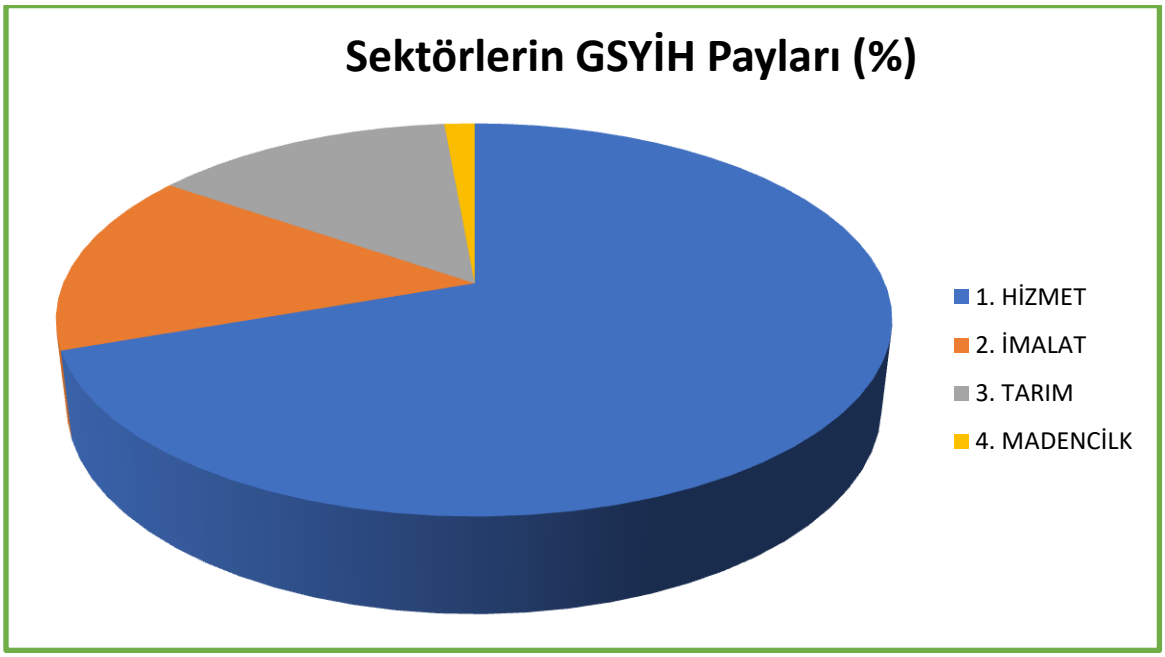

Dış borç yükünün fazla olmaması nedeniyle yaşanan küresel ekonomik krizden göreceli olarak daha az etkilenmiştir. Orta vadede ekonominin güç kazanması beklenmektedir.

2.4.1 Tarım ve Hayvancılık

Tarıma elverişlibir iklim ve toprak yapısına sahip olan Fas'ın genellikle kıyı sahillerindebalıkçılığın ön planda tutulmuş vebu alana ağırlık verilmiştir.Üretimin verimliliğinin hava koşulları ile yakından ilgili düzeyde olduğutarım sektöründe iş gücünün % 40'ı istihdam edilmekte olup son yıllarda GSMH'nin %11-18'nioluşturmaktadır. Başta gelen tarım ürünleri; tahıl, baklagiller, zeytin ve narenciye olarak sıralanabilir. Fas, süt ürünleri konusunda kendi kendine yeterli olup tahıl, şeker, yağ ve çay ise ithal edilmektedir. Diğer taraftan, meyve suyu, şarap, kurutulmuş ürünler, zeytin ve kaparininihracata yönelik üretimleri desteklenen ürünlerdir. En önemli tarımsal ihraç ürünleri; narenciye, domates, taze patates, şaraplık üzüm olan Fas'ta zeytin ve zeytinyağı üretimi hem yurtiçi tüketim, hem de ihracata yönelmektedir.

A: Zübeyde Hanım Mahallesi, Setli Sk. 06060 Altındağ/Ankara
T: +90 312 341 22 20
F: +90 312 341 22 20
M: ugsambilgi@gmail.com
W: www.ugsam.com

Ülkedeki ormancılık sektörü, 5 milyon hektar ormanlık bölge bulunmasına rağmen yeterince gelişmemiştir. Hâlihazırda 27 balıkçılık limanı bulunan ülkede yeni balıkçılık limanlarının yapımı gündemde olup sektör, gelecek vaat eden bir sektör olarak görülmektedir.

2.4.2. Sanayi

Tarım sektöründen sonra gelen sanayi sektörü ülke genelinde son yıllarda ön plana çıkan sektörler içerisinde yer almaktadır. Sanayi sektöründeki yatırımları teşvik etmek için dönemin hükümetleri 1982 yılında yatırım kanunu, 1988'de vergi indirimi kanunları çıkararak bu istikamette olumlu adımlar atmışlardır. 1993 yılından itibaren devlet çimento, demir, çelik gibi ağır sanayilerdeki hisselerinin bir bölümünü özelleştirmiştir. Kasablanka, imalat sanayi sektöründe önemli bir merkezdir.

Gıda işleme sektöründe konserve meyve, balık, un ve bitkisel yağlar başta gelmektedir.Fas'ta 13 şeker pancarı fabrikası, üç konserve fabrikası ve toplam üretim kapasiteleri 534.000 ton olan 5 adet şeker rafinerisi bulunmaktadır.

Tekstil sektörü ekonomik büyüme içinde önemli bir paya sahiptir. Ülkenin en önemli ihracat sektörüdür. Kimya sanayi ağırlıklı olarak fosfatın işlenmesine dayalıdır. Fas, dünyadaki en büyük fosforik asit üreticisi ve ihracatçısıdır.

2.4.3. Madencilik

Madencilik sektörünün en önemli ayağı fosfat üretimidir. Fas, ABD ve Rusya Federasyonu'ndan sonra dünyadaki üçüncü büyük fosfat üreticisidir. Ülkedeki toplam fosfat rezervinin 58 milyar ton olduğu tahmin edilmektedir. Son yıllarda ortalama fosfat üretimi 21-23 milyon ton, ihracat 10-12 milyon ton civarında gerçekleşmektedir. Fas, ham fosfat, fosforik asit ve gübre ihracatında dünyada ilk sırada yer almaktadır. Madencilik sektörünün%95'i fosfat üretimi olsa da ülkede fosfat dışında gümüş, bakır, çinko ve kobalt üretimi deyapılmaktadır.

2.4.4. Turizm

Hükümetin başlattığı ***"Plan Azur"*** kapsamında ülkenin çeşitli yerlerinde 6 adet turistik belde yapımına başlanmış ancak hepsinin 2015'te tamamlanması beklenmektedir. Turizm sektöründe hali hazırda Fransız, İngiliz, Suudi, Alman ortak yatırımları bulunmaktadır. Ancak sektör politik krizlerden etkilenmeye açıktır. Son dönemde ülkeyi ziyaret eden Batılı turist sayısında düşüş görülmesine karşılık ülkeye Arap ülkelerinden gelen turist sayısında artış görülmektedir.

3.1. DIŞ TİCARETİ

Ülkenin ekonomik sistemi birkaç temel özellik etrafında şekillenmektedir ki bunların da başında tabi ki dış dünyaya oldukça açık konumda olmasıdır. AB'nin öncülük ettiği dış ticaretinde ön plana çıkan Fransa, hem müşteri hemde ürün sağlayıcı olarak en temel ticaret partneri ve aynı zamanda en önemli kredi sağlayıcı ve yatırımcı durumundadır.

Ülkenin başlıca ticaret ortağı konumunda yer alan AB, Fas'ın ithalatında tahminen %50'lik, ihracat rakamlarında 2/3'den fazla paya sahiptir. Birlik ülkeleri içerisinde öne çıkan başlıca ülke ise Fransa'dır. Fransa'dan sonra ikinci en büyük ülke konumunda İspanya'dır. Listenin ilk beşi ise ABD, Çin ve Arabistan ile tamamlanmaktadır. Ülke ithalatında sanayi ürünleri öncelikli sıradadır. En fazla ithal edilen ürünler: ham petrol, petrolyağları, makine ve ulaşım araçları, tekstil ürünleri ve kimyasallardır.

Tablo 2. Dış Ticaret Göstergeleri **(1000 $)**

	2015	2016	2017
İthalat	22.036.820	22.858.289	25.606.854
İhracat	37.545.666	41.696.102	45.083.310
Denge	-15.508.846	-18.837.813	-19.476.456
Hacim	59.582.486	64.554.391	70.690.164

Kaynakça: *Uludağ İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, AR-GE Şubesi, 'Fas Raporu', 2018*

Fransa'nın öncülük ettiği ihracat ülkeleri içerisinde yine de AB ülkeleri ön plandadır. Bu bağlamda ikinci ve dördüncü sırada ardıcıl olarak İspanya ve İtalya gelmektedir. İlk beş

içerisinde ABD ile beraber Brezilya da yer almaktadır. İhracat ürünleri içerisinde de başlıca olarak sanayi ürünlerin ön planda yer alan listede izole edilmiş teller, kablolar ve diğer elektrik iletkenler, binek otomobilleri ve esas itibariyle insan taşımak üzere imal edilmiş diğer motorlu taşıtlar yer almaktadır.

1980'lerden sonra IMF, Dünya Bankası ve Paris Kulübününkreditörlerinin desteği ile reelekonomik büyümeyi hedefleyen ekonomik program uygulanmaya başlamıştır. Bu süreçte Fas dirhemikonvertebil hale getirilmiş, finansal sektörde reformlar gerçekleştirilmiş ve bazı kamu kurumları özelleştirilmiştir. Bunun dışında Fas, ticaret antlaşması imzaladığı ülkelere karşılıklılık esasına dayalı olarak tercihli muamele uygulamaktadır. Örneğin, Arap Serbest Ticaret Bölgesi Antlaşması,Avrupa Birliği ile Serbest Ticaret Antlaşması, EFTA ülkeleri ile Serbest Ticaret Antlaşması ya da BAE, Mısır, Ürdün, Tunus, Türkiye ve ABD ile imzaladığı ikili serbest ticaret antlaşmaları kapsamında anlaşmalara taraf olan ülkelere tercihli gümrük vergisi oranları uygulanmaktadır.

İthalat ve ihracata ilişkin serbestlik politikalarını hayata geçiren hükümet, gerçekleştirdiği 1989 tarihli Dış Ticaret'e ilişkin Kanunla beraber 1994 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olması sonucunda ülke ekonomisi dışa açılma sürecine pozitif etken sağlamıştır. Bunun dışında gümrük tarifelerinin azaltılması konusunda önemli bir yol kateden ülkenin 1982 yılında % 400'ler seviyesinde olan ortalama gümrük vergisi oranları 2002 yılından itibaren her yıl daha da liberal hale getirilerek dış dengeye ivme kazandırmıştır.

3.1. Dış Ticarette Türkiye

Fas'ın dış ticaretinde önemli konumda bulunan Türkiye ne acayiptir ki hem ihracat hem de ithalat da yedinci sırada yer almaktadır. Geçen yılın verilerine baktığımız zaman ülkemizden yaklaşık olarak 2milyon $ civarında ihracat yapılan Fas'tan 706 bin dolarlık bir ithalat gerçekleştirilmiştir.

*Türkiye'den Fas'a Başlıca **İhracat** Malları*	*Türkiye'nin Fas'tan başlıca **ithalat** malları*
Binek Otomobilleri	Binek Otomobilleri
Pistonlu Motorlar	Azot, Fosfor ve Potasyumun İkisini
Demir veya Alaşımsız Çelikten Profiller	veya Üçünü İçeren Mineral veya
Eşya Taşımaya Mahsus Motorlu Taşıtlar	Kimyasal Gübreler
Pamuklu mensucat	Et, Sakatat, Deniz

İki ülke arasındaki ihracat ve ithalattaki başlıca ürünler aşağıdaki tabloda açık bir şekilde gösterilmiştir.

4. ÜYE OLDUĞU ULUSLARARASI KURULUŞLAR

BM, Afrika Birliği, Mağrip Arap Birliği, Arap Ligi, İslam İşbirliği Teşkilatı, Sahil-Sahra Devletler Topluluğu, Akdeniz Diyaloğu, Frankofoni, G-77,UNESCO, BMMYK, UNIDO, UNOCI, UNSC (geçici), UNWTO, UPU, WCO, WHO, WIPO, WMO, DTÖ.[2]

5. SAĞLIK SİSTEMİ

Kamu sektörü, kar amacı gütmeyen özel sektör ve kar amaçlı politika izleyen özel sektörü kendi kapsamına alan *Fas sağlık sistemi,* hastane reformu ve kurumsal reformlarla birlikte finansman reformları içeren bir dizi reformdan geçmektedir.

Sağlık sistemi genel olarak epidemiyolojik ve demografik değişiklikleri ön planda tutan yeni sağlık öncelikleri ile karakterize edilmektedir. Bu eğilimlere dayanarak Fas hükümetinin sağlık stratejisi, bellibaşlı hastalıklarla mücadele eder ve başkalarını ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Bunun dışındauzun ömür beklentisi istikametindebir sıra önemli adımlar atmıştır ki bununla ilgili olarak *Dünya Sağlık Organizasyonu* (**WHO**), ülkeye gerekli desteği sağlamaktadır.

Fas sağlık sistemi şu anda iki sektör bazında düzenlenmektedir:

- Kamu sektörü
- Özel sektör

[2]Daha Fazla Bilgi İçin: https://www.indexmundi.com/morocco/international_organization_participation.html

Kamu sektörü, Sağlık Bakanlığı, Yerel Topluluklar,Kraliyet Silahlı Kuvvetleri ve diğer Bakanlık bölümlerininsağlık kaynaklarını içermektedir.Sağlık hizmetleri,nüfusun ihtiyaçları ve çevrenin kısıtlarını göz önünde bulundurarak bu kapsama uyumlubirşeklinde gerçekleştirilmektedir. Burada öne çıkan üç başlıca strateji vardır: ***Sabit, Mobil ve Dolaşım***.

Sabit strateji sayesinde, hizmet ve bakım ihtiyacı olan kişi temel sağlık hizmetlerini sağlayıcısına gider. ***Mobil ve dolaşımstratejilerinde*** isebir mobil sağlık ekibi periyodik olarak sağlık merkezlerinden uzak bölgelere ve kırsal çevrelere giderek gerekli hizmetleri sağlamaktadır.

Kamu sektörü yaklaşık 2.626 temel sağlık merkezi (BHC), 97 genel hastane ve 37 uzmanlık hastanesi ve dört üniversite tıpmerkezleri (UMC'ler)dahil olmak üzere 138 hastaneden ibarettir.

Özel sektör, iki alt sektörden oluşmaktadır. İlki, kar amacı gütmeyen Ulusal Sosyal Güvenlik Fonu (NFSS), Karşılıklılar ve Sosyal Refahın Ulusal Fonu Organlar (NFSWB), Fas Kızılayı (MRC) ve STK'lar'ın sağlık kaynaklarından ibarettir.Kar amaçlı izlenim sürdürenikinci alt sektöre;doktorlar, diş hekimleri, eczacılar ve diğer sağlık profesyonelleri (danışmanlık odaları, tıbbi tarama, patoloji, bakım ve rehabilitasyon, diş ameliyatı, hastane klinikleri, eczaneler ve tıbbi depolar)tarafından bireysel veya grup halinde organize edilmiş serbest sağlık kuruluşlarından oluşmaktadır. Bu sektörle ilgili olarak 220 klinik, 30 diyaliz merkezi ve yaklaşık 100 radyolog ofisi faaliyet göstermektedir.

Elde olunan son verilere esasen Fas hükümeti, sağlık sisteminin finansmanı içinGSYH'nin% 5,6'sı kadar yani, 4,3 milyar dolarlık harcama tutarını gerçekleştirmiştir ki bu da benzer seviyedeki diğer ülkelerle kıyaslandığındabüyük bir boşluk olduğunu ortaya koymaktadır.

A: Zübeyde Hanım Mahallesi, Setli Sk.
06060 Altındağ/Ankara
T: +90 312 341 22 20
F: +90 312 341 22 20
M: ugsambilgi@gmail.com
W: www.ugsam.com

Şekil 1. Sağlık Harcamalarının Fonksiyonel Sınıflandırılması

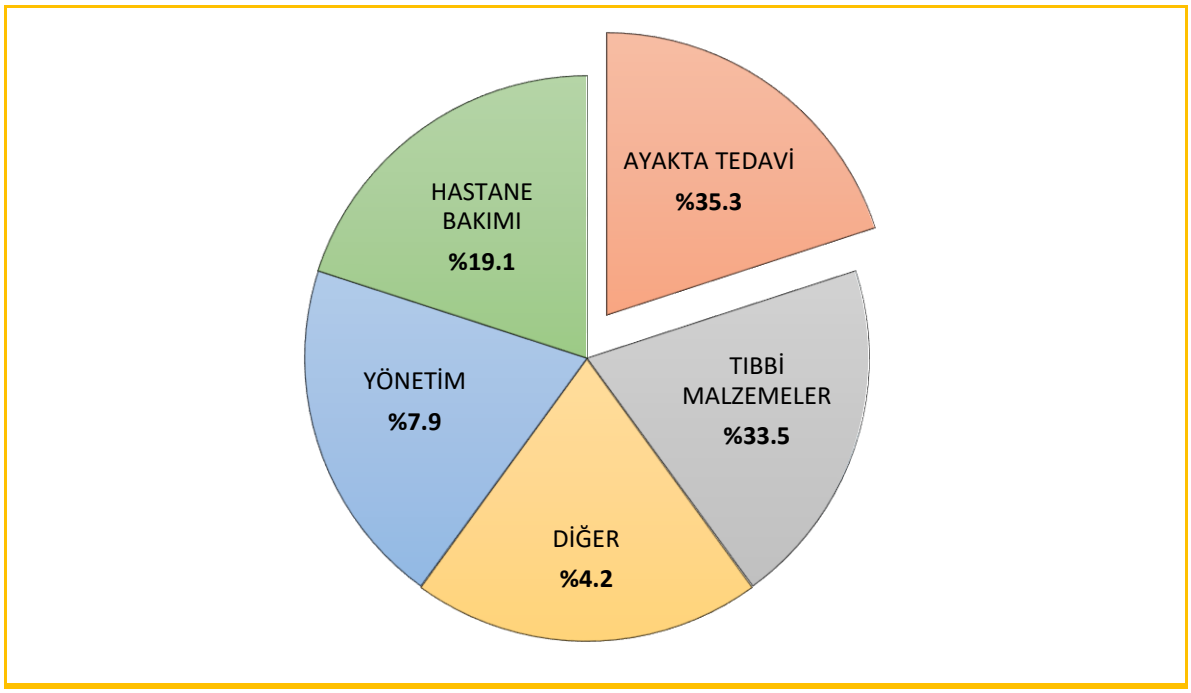

Kaynakça: *Hassan Semlali, 'HealthCareEnvironments in Morocco', HealthCareEnvironments in Morocco*

Bu bağlamda verilen istatistik verilere göre *Sağlık Bakanlığı'nın* bütçesi, yaklaşık 86 milyon ABD doları düzeyindedir kibu da kişi başına 28 USD'nin altında, genel devlet bütçesinin% 5,5'i ve GSYH'nin sadece% 1,3'ü kadardır.

Milli sağlık sistemi, parasal kaynaklarının% 33,6'sından fazlasını ilaç ve tıbbi ürünlerine harcıyor.Sağlığı geliştirme kontrolleri dâhil olmak üzere ayakta tedavi ve dış istişareler, harcamaların% 35,2'sini temsil etmektedir. Bu harcamalar toplu sağlık korunmasına tahsis edilen fonların zayıflığı ***"içme suyu testi, bilgi, eğitim ve iletişim"*** gibi nedenlerden dolayı daha şiddetli hal almaktadır.

5.1. Sağlık Sistemindeki Temel Zorluklar

- Sağlık hizmetlerinin kullanım düzeyinin yarısının mali destek ile bağlantılı olması kırsal bölgelerde yaşayanlar için sağlık hizmetleri açısından büyük bir eşitsizlik oluşturmaktadır.

A: Zübeyde Hanım Mahallesi, Setli Sk. 06060 Altındağ/Ankara
T: +90 312 341 22 20
F: +90 312 341 22 20
M: ugsambilgi@gmail.com
W: www.ugsam.com

- Bir dizi verimsizlikten muzdarip kamu hastanelerinin tatmin edici olmayan yönetimi ile beraber özerklik eksikliği, BHC'lerle koordinasyon eksikliği, Resepsiyon ve bakım kalitesinin zayıflığı gibi bir dizi problemlerinin olması.
- İlaç politikalarının olmaması: Jenerik ilaçların yetersiz kullanımı ve bakım için herhangi bir ölçüt yoktur; bu nedenle fiyatların düzeltilmesi ve ameliyatlar için ücretlendirme politikasında hiçbir açıklık yoktur.[3]

Sağlıkla İlgili İstatistik Veriler

Toplam Nüfus (2016)	**35.000**
Kişi Başına Gayri Safi Milli Gelir (ABD $, 2013)	**7**
Sağlık üzerindeki toplam harcama GSYH'nin% 'si olarak (2014)	**5,9**
Kişi Başına Sağlık Harcamaları Toplamı (ABD $, 2014)	**447**
Doğumda Beklenen Yaşam Süresi E / K (yıl, 2016)	**75/77**
Beş Yaşın Altında Ölmenin Olasılığı (1 000 canlı doğumda, 0)	**müsait değil**
15 ila 60 yıl E / K Arasında Ölme Olasılığı[4] (1000 kişi başına, 2016)	**74/65**

Kaynakça: *https://www.who.int/countries/mar/en/*

6. FAS'TA İSLAMİ HAREKET

Nüfusunun %99'u Müslüman olan Fas'ta faaliyet gösteren otuz kadar *İslami cemaat* vardır. Devletin İslamileştirilmesini amaçlayan ve bu istikamettesiyasi faaliyetlerde bulunan cemaatler olduğu gibi aynı zamanda sadece tebliğ ve eğitim çalışmaları yapanları da vardır. Bu cemaatlerin çalışma metotları arasında da çeşitli farklılıklar bulunmaktadır.

Fas'taki İslâmi cemaatler içinde en geniş kitle tabanına sahip olan ve faaliyetlerini en geniş alana yayan Islah ve Tecdid Cemaati, Müslüman Kardeşler'in çizgisini benimsemiş bir cemaattir. Önceleri ***"İslâmi Cemaat"*** adıyla mücadele veren bu cemaatin şimdiki lideri

[3] Daha Fazla Bilgi için: https://www.who.int/workforcealliance/knowledge/PPE_Morocco_CaseStudy.pdf.
[4] Daha Fazla Bilgi için : https://www.export.gov/article?id=Morocco-Healthcare ;https://www.who.int/chp/chronic_disease_report/media/impact/morocco.pdf?ua=1

A: Zübeyde Hanım Mahallesi, Setli Sk. 06060 Altındağ/Ankara
T: +90 312 341 22 20
F: +90 312 341 22 20
M: ugsambilgi@gmail.com
W: www.ugsam.com

AbdulilahBenkiran'dır. Genel başkanı Abdülkerim el-Hatibolan Adalet ve Kalkınma Partisi bu cemaate yakın bir siyasi parti konumundadır. Islah ve Tecdid Cemaati yönetimle herhangi bir çekişmeye girmeden ve daha çok tebliğ ve davet metodunu kullanarak tabana yayılma yolunu tercih etmektedir. Buna rağmen yönetim bu cemaatin çalışmalarına da zaman zaman engel olmakta, halka ulaşmasını zorlaştırmak için çeşitli yollara başvurmaktadır. Islah ve Tecdid Cemaati'nin ***"Genel Bildiri"*** başlığını taşıyan bir broşüründe yer alan aşağıdaki ifade bu **cemaatin amacı hakkında** fikir vermektedir: ***"Islah ve Tecdid Cemaati halkımızın bütün yasama, yürütme ve yargı kurumlarını İslâm'a dönüş konusunda üzerlerine düşen sorumluluğu yerine getirmeye ve üstlenmiş oldukları role uygun hareket etmeye çağırmaktadır."***

Fas'taki İslâmi cemaatlerin önde gelenlerinden biri delideri Abdusselam Yasin' olan Adalet ve İhsan cemaatidir. Bu cemaat, Islah ve Tecdid cemaatine nispetle daha sert ve tavizsiz bir tutum izlemektedir. Cemaatin lideri Abdusselâm Yasin, 1975 yılında Kral II. Hasan'a ***"Ya İslâm Ya da Tufan!"*** başlığını taşıyan ve 100 sahifeden fazla açık mektup yazması üzerine delirmekle itham edilerek hapse atıldı. Aslında Abdusselâm Yasin hakkındaki iddia ile karar tam bir tenakuz içindeydi. Çünkü delirdiği iddiasının doğru olması onun cezaevine değil de akıl hastanesine gönderilmesini gerektirirdi. Üstelik Şeyh Abdusselâm Yasin, altı ay hiç mahkeme önüne çıkarılmaksızın toplam üç yıl hapiste tutuldu. 1978'de hapisten çıkan Abdusselâm Yasin, 1983 yılında ***"es-Subh (Sabah)"*** dergisinin ilk sayısında çıkan bir yazısından dolayı tekrar hapse atıldı ve iki yıl hapiste kaldı. Hapisten çıktığı tarih olan 1985 yılından buyana da başkent Rabat yakınlarındaki Sella şehrinde mecburi ikamete tabi tutulmakta ve gazetecilerin kendisiyle görüşmelerine izin verilmemekte idi. Bu yasak 16 Mayıs 2000 tarihinde kaldırıldı. Adalet ve İhsan Cemaati'nin siyasi parti kurma talebi hükümet tarafından reddedildi.

Fas'taki İslâmi cemaatlerin önde gelenlerinden biri de İslâmi Gençlik Hareketi'dir. Bu hareketin kurucusu Fas'ın SeyyidKutub'u diye adlandırılan Abdulkerim Muti'dir. Fas'taki mevcut İslâmi cemaatlerin ileri gelenlerinin çoğunun bu hareketin içinde yetiştiklerini

A: Zübeyde Hanım Mahallesi, Setli Sk.
06060 Altındağ/Ankara
T: +90 312 341 22 20
F: +90 312 341 22 20
M: ugsambilgi@gmail.com
W: www.ugsam.com

söyleyebiliriz. Yukarıda sözünü ettiğimiz üzere sonradan Islah ve Tecdid Cemaati adını alan İslâmi Cemaat de İslâmi Gençlik Hareketi'nden çıkmıştır. İslâmi Gençlik Hareketi'nin kurucusu Abdulkerim Muti' hakkında iki kez idam kararı verildi ancak bu kararlar infaz edilmedi.

Fas'taki diğer İslâmi cemaatlerin bazıları bu ülkeye özgü olmakla birlikte bazıları da Fas dışında kurulmuş olan muhtelif İslâmi cemaatlerin birer uzantısı durumundadır. Fas'a özgü cemaatlerden bazıları şunlardır: Tebyin Cemaati, Fas Mücahitleri Örgütü, Allah'ın Askerleri Örgütü, Mukaddes Cihad Örgütü, Devrimci İslâmcı Gençlik Örgütü. Bunların yanı sıra hilafet konusuna ağırlık vermesiyle bilinen Hizbu't-Tahrir, merkezi Pakistan'da olan ve siyasi alanda herhangi bir faaliyeti bulunmayan Tebliğ Cemaati gibi birtakım akımların da Fas'ta uzantıları bulunmaktadır. Hayra Davet Cemiyeti, Hakka Davet Cemiyeti, Allah'a Davet Cemiyeti, Muhammedi Çağrı Cemaati, Vaaz ve İrşad Cemiyeti gibi birtakım kuruluşlar ise eğitim ve tebliğ çalışmalarına ağırlık vermektedirler.

Fas'ta İslâmi uyanış hareketi her geçen gün güçlenmektedir. Özellikle üniversite camiasında İslâmi hareketin artık en güçlü hareket olduğu gözlerden kaçmamaktadır. Cezayir'deki İslâmi Kurtuluş Cephesi'nin iktidara gelmesinin önlenmesi amacıyla gerçekleştirilen askeri darbe üzerine Fas'ta gösterilen tepkiler ve gerçekleştirilen yürüyüşler de bu ülkede İslâmi hareketin güçlülüğünü ortaya koyuyordu.

Bazı İslam ülkelerinde olduğu gibi Fas'ta da özel hallerle ilgili hükümlerde İslam şeriatı esas alınmakla birlikte genel hukukta ve ceza yasalarında Batı'nın hukuk sistemi esas alınmaktadır.

A: Zübeyde Hanım Mahallesi, Setli Sk.
06060 Altındağ/Ankara
T: +90 312 341 22 20
F: +90 312 341 22 20
M: ugsambilgi@gmail.com
W: www.ugsam.com

KAYNAKÇA

VAROL, M. Ahmet. 'İslam Coğrafyası – Fas' Http://www.Davetci.Com/D_Ulke/İsl_Ulke_Fas.Htm. (**Erişim Tarihi**: 18.12.2018)

EuropeanParliment, ''PoliticalParties İn Morocco's 10th Parliament'', November 2016.

Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri, 'Fas Ülke Raporu', Mayıs 2016

SEMLALİ, Hassan, 'HealthCareEnvironments İn Morocco', HealthCareEnvironments İn Morocco, 2017.

Uludağ İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, AR-GE Şubesi, 'Fas Raporu', 2018

http://www.vahdet.info.tr/isdunya/dosya4/1068.html

http://www.mfa.gov.tr/fas-siyasi-gorunumu.tr.mfa

https://www.bti-project.org/en/country-reports/

http://www.globalreligiousfutures.org/countries/morocco#/?affiliations_religion_id=0&affiliations_year=2010&region_name=All%20Countries&restrictions_year=2016

https://www.who.int/countries/mar/en/

A: Zübeyde Hanım Mahallesi, Setli Sk. 06060 Altındağ/Ankara
T: +90 312 341 22 20
F: +90 312 341 22 20
M: ugsambilgi@gmail.com
W: www.ugsam.com